

**Riigikohtu arvamus¹
kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise
seaduse eelnõu (ametiprivileegid) kohta**

Riigikohus teeb eelnõu kohta järgmised tähelepanekud.

Eelnõu § 1 p 1 (KrMS §64¹ lg 1 p 1)

Eelnõus väljapakutud ametiprivileegi regulatsioon kriminaalmenetluses hõlmab ka kohtuniku ametisaladust, sh nõupidamissaladust. Kehtivas õiguses sisaldub see üksnes KS §-des 71–72.

Esiteks jääb silma, et erinevalt teistest kutsesaladuse hoidjatest on kohtunikud nimetatud samas punktis koos vaimulikega. Olemuslikult on tegu erinevate ametisaladustega, eriti nõupidamissaladuse kui sõltumatu õigusemõistmise tagatise puhul. Koosmõjus seletuskirjas toodud pea olematute põhjenduste ning ekslike viidetega² jääb mulje, et see muudatus on lisatud eelnõusse mõneti kiirustades.

Teiseks vajab seni absoluutsena kehtinud *kohtuniku nõupidamissaladuse* hoidmise kohustuse (KS § 72) suhtes erandi loomine selgemalt läbimõtlemit ja põhjendusi, kas üldse³ ja miks võib olla tarvis kohtu arutlusi või konkreetse kohtuniku nõupidamistoas väljendatud seisukohti kasutada kriminaalmenetluses tõendina. Seletuskirjas seda tehtud ei ole.

Kolmandaks puudub kooskõla eelnõu teksti ja seletuskirja vahel. Loodava KrMS § 64² lg 1 p 3 järgi annab kohus või eeluurimiskohtunik loa mh kohtuniku ametiprivileegiga hõlmatud teabe kogumiseks, mis on vältimatult vajalik kriminaalmenetluse eesmärgi saavutamiseks, kui tõendi kogumisega ei riivata põhjendamatult isikuõigusi. Sama sätte seletuskirja asjassepuutuvas osas aga kohtuniku ametiprivileegile ei viidata ja p-s 3 nimetatud kaalumise võimalus on seletuskirja järgi vaid § 64¹ lg 1 p-des 4–7 sätestatud ametiprivileegide puhul (meedikud, vahendaja, notar, patendivolinik, pankrotihaldur, riikliku järelevalve teostaja). Seejärel on seletuskirjas selgitatud, et § 64² lg 4 (kohtuniku ametiprivileegiga hõlmatud teavet sisaldava tõendi kogumiseks loa andmise otsustab Riigikohtu üldkogu) on erisäte kohtuniku ametiprivileegiga hõlmatud andmeid sisaldava tõendi kogumiseks. Kuidas need sätted omavahel suhestuvad? Kas Riigikohtu üldkogu peab silmas pidama loodava § 64² lg 1 p-s 3 sätestatud kaalutlusi või mingeid muid kaalutlusi? Seejuures ei selgitata, kuidas tuleb toimida, kui kohtunik keeldub ütluste andmisest – kas kohaldub KrMS § 72 lg 4 (prokuratuur võib paluda eeluurimiskohtunikul tuvastada ametiprivileegi puudumine ning kohustada kohtunikku andma ütlusi mingi asja lahendamisel nõupidamistoas arutlusel olnu kohta) või § 64² lg 4 (selline taotlus tuleb esitada Riigikohtu üldkogule)?

Kooskõlas KS § 71 lg-ga 2 võib kohtunik avaldada asjaolusid, mille suhtes kehtib *vaikimiskohustus*, üksnes Riigikohtu üldkogu loal kohtumenetluses või kriminaalasja kohtueelses menetluses. Sama garantii näeb ette eelnõus KrMS § 64² lg 4, kuid selle mõjuala

¹ Riigikohtu arvamus ei väljenda Riigikohtu siduvat seisukohta. Riigikohus kujundab siduvaid seisukohti ainult kohtuasjade menetlemisel Riigikohtus.

² Seletuskirjas sisalduvad viited eelnõu sätetele tuleks läbivalt üle vaadata. Näiteks seletuskirja lk-l 29 toodud punktides c–e ja neile järgnevas lõigus on viidatud eelnõukohase § 64² lõikele 2, kuigi tegelikult on silmas peetud sama paragrahvi lõiget 1.

³ Vt ka Riigikohtu ... arvamus tööalasest Euroopa Liidu õiguse rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu (EIS toimik 8-1/2023) ja TÕRTKS § 2 lg 2 p 6.

on seni kehtivaga võrreldes laiem, hõlmates ka *nõupidamissaladuse*. KS § 72 absoluutset kohustust eelnõuga kohtute seaduses muuta ei kavatseta, kuid see oleks õigusselguse vaatepunktist soovitatav, kui absoluutsele keelule lisandub teise seadusega (KrMS) erand.

Kuigi nõupidamissaladuse – kohtulahendi tegemisel toimunud arutlused – avaldamine eeldaks eelnõu järgi iseenesest sobiva menetlusgarantiina Riigikohtu üldkogu eelnevat luba, tuleks läbi mõelda ja kaardistada võimalikud olukorrad, kus nõupidamistoa saladuse avaldamine on *vältimatult vajalik kriminaalmenetluse eesmärgi saavutamiseks* ja milliste *isikuõiguste põhjendamatu riive* ärahoidmisega peab seejuures arvestama. Tõenäoliselt võivad konkreetse kohtuniku seisukoht ja mõju kohtulahendile olla kriminaalmenetluses relevantssed eeskätt (või ainult?) aususe kohustuse rikkumise ja KarS § 311 (kohtuniku poolt teadvalt ebaseadusliku kohtulahendi tegemine) kahtluse korral. Mõningane puutumus kriminaalmenetluse eesmärgiga (nt tõe väljaselgitamise vajadus või ka kohtunikust kahtlusaluse kaitseõigus) ei pruugi siiski veel tähenda vältimatut vajadust sellise teabe avaldamiseks.

Eelnõu § 1 (KrMS §64¹)

Kehtiv KrMS § 72 lg 1 p 4 võimaldab keelduda kutsesaladuse avaldamisest isikul, kellele on seadusega pandud ameti- või kutsesaladuse hoidmise kohustus. Teisisõnu on ametiprivileegiga isikute loetelu kehtivas õiguses lahtine ning ametiprivileegile saab tugineda igaüks, kel on seaduse alusel saladuse hoidmise kohustus. Eelnõus on esitatud ametiprivileegiga isikute ammendav loetelu, kuid puuduvad põhjendused miks on loobutud senisest avatud loetelust. Näiteks ei oleks eelnõu järgi ametiprivileegi ja teabe avaldamisest keeldumise õigust nt sotsiaaltöötajatel, kes töötlevad suurel hulgal mh terviseandmeid. Seletuskirja lk-l 53 on märgitud, et edaspidi on kõigil §-s 64¹ nimetatata isikutel kohustus vajadusel ütlusi anda ning *enamikel on ka asjakohases eriseaduses niikuinii kriminaalmenetluses teabe andmise kohustus*. Vt ka ATS § 55, mis keelab ametnikku ametisaladust avalikustamast.

Eelnõu § 1 p-d 10, 11 ja 13 (KrMS §-d 126², 126⁷ ja 126¹²)

Eelnõu kohaselt tunnistatakse kehtetuks KrMS § 126⁷ lg 2, mis kehtivas redaktsioonis sätestab, et tõendina ei kasutata KrMS §-s 72 nimetatud isiku poolt edastatavat teavet või sellisele isikule teise isiku poolt edastatavat teavet, mis on saadud salajasel pealtkuulamisel või -vaatamisel, kui teabe sisuks on isikule ameti- või kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolud. Erandid sellest reeglist on ette nähtud sama lõike p-des 1–3.

Seletuskirjast nähtuvalt asendab eeltsiteeritud lõike sisu edaspidi KrMS § 126² lg 4¹ § 126¹² lg 3¹. Lisanduvad sätted kõnelevad jälitustoimingu tegemise lubatavusest (eelnõu § 1 p 10) ning tõendusteabe kasutatavusest ametiprivileegiga isiku suhtes (eelnõu § 1 p 13). Sarnast üldist reeglit, mille kohaselt pole n-ö konfidentsiaalne teave üldjuhul kasutatav, seadusemuudatuse järel enam pole. Eelnõu ja seletuskirja pinnalt ei saa välistada, et eelnõu laiendab võrreldes varasemaga võimalusi, et teatud tingimustel võidakse seda teavet kasutada, kuna otsene keeld teabe kasutamiseks puudub.

Eelnõu § 1 p 12 (KrMS § 126¹⁰)

Eelnõuga täidetakse Riigikohtu lahendis nr [1-24-7248/21](#) osutatud lünki, nähes ette korra, kuidas juhuslikult uurimisasutuse valdusesse sattunud ametiprivileegiga kaitstud teavet kaitsta. Nii sätestab eelnõus KrMS § 126¹⁰ lg 4, et ametiprivileegiga hõlmatud teave eristatakse, vältimaks selle *õigustamatut* muudele isikutele teatavaks saamist. Juhime tähelepanu sellele, et

sõna *õigustamatu* kasutamine jätab lahtiseks, kas teatud juhtudel ja kui jah, siis millistel võib teabele siiski anda juurdepääsu mõnele teisele asjaga seotud uurimisasutuse ametnikule, prokurörile vm isikule. Seletuskirja lk-l 47 märgitakse mõnevõrra selgemalt, et välistama peab teabe kättesaadavuse teistele uurimisasutuse ametnikele.

Riigikohus märkis viidatud asjas EIK praktikale tuginedes (vt määruse p 40), et riigisiseses õiguses peab ette nägema piisavad tagatised jälitustoiminguga saadud konfidentsiaalse teabe kaitsmiseks ehk kehtestada tuleb selle teabe säilitamise, käitlemise, kasutamise ning hävitamise selged ja ettenähtavad reeglid. Eelnõu sätted leevendavad selles küsimuses konfidentsiaalse teabe kaitsmise vajadust minimaalselt, tegeledes pelgalt selle teabe eristamise ja õigustamata isikute eest kaitsmise (eelnõu § 1 p 12) ning hävitamise juurde kutsutava isikute ringiga (eelnõu § 1 p 14). Samas jääb lahtiseks, kas ja kuidas saab muudes lahendis nimetatud aspektides (nt teabe konfidentsiaalsuse tuvastamine, teavitamise kord ja aeg, tutvustamine) edaspidi toetuda kõnealuses lahendis antud juhiste. Selgesõnaliselt on lahendamata ka nt sellise teabe hävitamise kord, mis piirneb riigisaladuse käitlemisega (vt osutatud määruse p 47). Seletuskirjas on üksnes tõdetud, et eelnõuga ei kaasne rakendusaktide muutmise, kehtestamise või kehtetuks tunnistamise vajadust.